

ДЕТИЊСТВО CHILDHOOD

Часопис о књижевности за децу
Година XLIX, бр. 4,
зима 2023.

Издавач

Међународни центар
књижевности за децу
ЗМАЈЕВЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ
Нови Сад, Змај Јовина 26/II
Тел. (021) 66-11-266, 66-13-648
E-mail: zdigre@gmail.com
www.zmajevedecjeigre.org.rs

За издавача

Душица Мариновић, директорка

Главне и одговорне уреднице

Др Зорана Опачић

(бројеви 1 и 2)

Др Снежана Шаранчић Чутура

(бројеви 3 и 4)

Секретарица редакције

Др Ивана Мијић Немет

Лектура и коректура

Светлана Зејак

Превод, лектура и коректура
шекшова на енглеском језику

Преводилачка агенција

AD INFINITUM

Ликовно решење корица

Наталија Јочин

Графичка уредница

Весна Карајовић

Прелом

NEO KONS, Нови Сад

Штампа

AS dizajn, Нови Сад

Часопис излази тромесечно

Цена овог броја: 600,00 динара

Рачун Змајевих дечјих игара:

340-11006551-47

САДРЖАЈ

ЈОВАНУ ЈОВАНОВИЋУ ЗМАЈУ У ЧАСТ – СТО ДЕВЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ПЕСНИКОВОГ РОЂЕЊА

- Зорица П. Хаџић Радовић**, О једном покушају сарадње:
Змај и Светолик Ранковић 5
- Мирјана С. Карановић**, „Ако за децу пишеш, не смеш за децу
писати”. Змајева прекограничност у очима савременика 11
- Анкица М. Вучковић**, Здравствено описмењавање
кроз поезију Јована Јовановића Змаја 25
- Данијела М. Јаџић**, О неоствареним и могућим будућим
одјецима превода Змајеве *Песме о њесми* на италијански језик... 41
- Тамара Р. Грујић**, Слика детета у поезији Јована
Јовановића Змаја 53
- Јелена М. Павловић Јовановић**, Семиотички приступ
типологији дечјих јунака у поезији Јована Јовановића Змаја 67
- Душица Р. Мариновић**, Првих тридесет година *Децембарских
Змајдана лејих речи за децу* или: Како већ пуне три деценије
славимо Чика Јовин рођендан 77

БАМБИ ФЕЛИКСА САЛТЕНА – СТО ГОДИНА ОД ПРВОГ ИЗДАЊА

- Николина Н. Зобеница**, Елементи мита у Салтеновом
роману о животињама *Бамби*..... 89
- Ива М. Симурдић**, Мушки архетипови у роману
Бамби Феликса Салтена..... 99
- Svetlana S. Kalezić-Radonjić**, *Bambi* kao politička alegorija 111
- Tomislav Šakić**, *Ne okreći se sine* Branka Bauera i Arsena Diklića
kao intertekst *Sedmog križa* i *Bambija* 119
- Daria V. Mikulec**, *Bambi* i njegovi čitatelji u četvrtom razredu
osnovne škole – interpretacija Saltenovog romana na primjeru
online listića za vrednovanje lektire..... 134

ЈОВАНУ ЈОВАНОВИЋУ ЗМАЈУ У ЧАСТ – СТО ДЕВЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД ПЕСНИКОВОГ РОЂЕЊА

Зорица П. ХАЦИЋ РАДОВИЋ*

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Република Србија

Оригинални научни рад

UDC 821.163.41.09 Jovanović-Zmaj J.:821.163.41.09 Ranković S.

Примљено: 1. 10. 2023.

Прихваћено: 10. 10. 2023.

О ЈЕДНОМ ПОКУШАЈУ САРАДЊЕ: ЗМАЈ И СВЕТОЛИК РАНКОВИЋ

САЖЕТАК: О везама између Јована Јовановића Змаја и Светолика Ранковића нема помена у литератури. У раду се на основу архивских записа, преписке и рукописа указује на Змајев покушај да за сарадника *Невена* придобије Светолика Ранковића. Змај је у Ранковићевим романима и приповеткама најпре запазио способност и дар овог реалисте да дочара унутрашње доживљаје деце, што га је подстакло да од њега потражи прилоге за *Невен*. Писац *Сеоске учиишељице* прихватио је Змајев позив, али га је смрт предухитрила у намери да се опроба у књижевности за децу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Јован Јовановић Змај, Светолик Ранковић, Милан Шевић, *Невен*, рукопис, сарадња

Покушај сарадње између Змаја и Светолика Ранковића везан је за лист *Невен* и остао је, до данас, непознат. Поводом обележавања јубиларних годишњица рођења двојице књижевни-

ка – Змај је рођен пре сто деведесет, а Ранковић пре сто шездесет година, скренућемо пажњу на ову, неостварену, сарадњу о којој нема помена у литератури. Везе и покушај успостављања сарадње између српског романописца и уредника *Невена* вишеструко су важни, јер не казују само о Змајевом сталном трагању за добрим и квалитетним прилозима него и проширују сазнања о његовом уређивању *Невена*.¹ Са друге стране, није познат ни податак да је Светолик Ранковић био заинтересован да пише за децу. Најзад, Змајева жеља да аутора *Сеоске учиишељице* придобије за *Невен* казује и о њего-

* zorica_hadzic@ff.uns.ac.rs

¹ Поред студије Василија Радкића (1989) и појединачних текстова посвећених *Невену*, мишљења смо да је овај Змајев лист недовољно истражен и проучен.

СЕМИОТИЧКИ ПРИСТУП ТИПОЛОГИЈИ ДЕЧЈИХ ЈУНАКА У ПОЕЗИЈИ ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋА ЗМАЈА¹

САЖЕТАК: Циљ рада је истраживање процеса стварања брэнда доброг детета у поезији за децу Јована Јовановића Змаја. У анализи се користимо методом семиотичког квадрата, на основу којег су издвојена четири типа дечјих ликова у Змајевој поезији. Први је тип доброг, идеалног српског детета који функционише као основни појам. Њему Змај приписује позитивне особине и овај тип је снажно повезан са Змајевим позивом националног песника. Други тип представља дете-ману и према њему се песник односи оштро. Трећи је дете-анђео, типичан за програмске песме у којима Змај детету приписује надземаљске карактеристике. Четврти представља неидеално српско дете, са својим манама, али према коме Змај гаји разумевање, док пети обухвата сложени појам реалног детета, које се одликује и врлинама и манама.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: семиотика, семиотички квадрат, брэнд, дете, Јован Јовановић Змај

1. Увод

Циљ овог рада је анализа типологије дечјих јунака у поезији Јована Јовановића Змаја уз коришћење методе семиотичког квадрата, који је увео француски семиотичар А. Ф. Гремас (Algirdas Julien Greimas). Ова метода користи се и у анализи брэндова, а ми полазимо од ста-

новишта да је Змај лик доброг детета свесно градио као брэнд на који млади српски читаоци треба да се угледају. Ова метода открива основни појам, његов опозит у лику детета-мане, али омогућава и анализу суптилнијих нијанси у изградњи дечјих јунака.

У литератури је већ истакнуто да се дете и детињство налазе у средишту Змајеве поезије (Петровић 2001: 109). Аутори нуде различите погледе на типологију детета код Змаја. Тако, на пример, Сима Цуцић истиче да постоји само један општи тип детета у Змајевој поезији (1951: 47). С друге стране, Слободан Ж. Марковић помиње три типа Јовановићевих дечјих јунака (безазлена деца, добра деца и неваљали дерани).²

* jelena.pavlovic@filum.kg.ac.rs;
jeca.pavlovic.krusevac88@gmail.com

¹ Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2023. години број 451-03-47/2023-01/200198). Рад представља знатно измењену верзију реферата „Савремена проучавања језика и књижевности” изложеног на XIV Скупу младих филолога Србије, одржаном 2. априла 2022. на Филолошко-уметничком факултету у Крагујевцу.

² Услед ограниченог простора, наводимо само два илустративна примера.

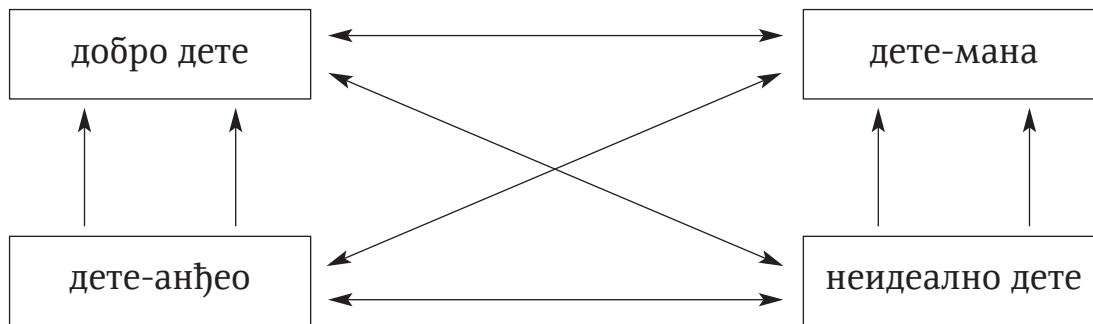
На основу примењене методе семиотичког квадрата, у раду предлажемо поделу на четири типа дечјих јунака код Јована Јовановића Змаја и то су: добро дете (идеално српско дете као бренд), дете-мана, дете-анђео и тип неидеалног српског детета.

2. Гремасов семиотички квадрат

Појам семиотичког квадрата, који је увео А. Ф. Гремас, користи се у анализи семиотике брендова (Mangano – Marrone 2015: 70–82) и представља визуелни алат за откривање дубинских значења која нису нужно вербализована, а обухватају целокупан простор могућих значења неког појма (Isto: 107). Првобитно је развијен да би се превазишла бинарна анализа значења (Oswald 2012: 41). У семиотичком квадрату постоје операције и релације. Основне

релације су контрарност (опозиција) и комплементарност (импликација) а основне операције негација и афирмација. Могу се јавити и сложени термини, као и неутрални.

У нашем случају почињемо од основног појма *доброј дејети*, чији је директни опозит *дејте-мана*. Негацијом *дејети-мане* добија се комплементарни појам: *дејте-анђео*, који преко импликације обухвата појам *добро-дејте*, али је шири од њега. Негацијом појма *добро дејте* (идеално *дејте*) добија се *неидеално дејте*, које импликацијом обухвата и *дејте-ману*, али је и шири појам, јер у њега улазе сва деца која нису идеална, али нису нужно представљена као лоша. Сложени појам представља *реално дејте* које поседује и врлине и мане. Када метод семиотичког квадрата применимо на типологију дечјих јунака у Змајевој поезији, добијамо следећу шему:

Слика 1. Примена Гремасовог квадрата на типологију дечјих јунака у Змајевој поезији

Основни појам: добро дете

Опозитни појам: дете-мана

Комплементарни појам 1: дете-анђео (импликацијом садржи и добро дете)

Комплементарни појам 2: неидеално дете (импликацијом садржи и дете-ману)

3. Анализа

3.1. Идеално српско дете у поезији Јована Јовановића Змаја (дете-бренд)

У Змајевој поезији афирмише се тип доброг детета које се одликује позитивним особинама: марљивошћу, уредношћу, послушношћу, радозналошћу, другарством, поштовањем старијих (Радикић 2003: 98). Василије Радикић истиче да се у Змајевим песмама често „афирмише лик *идеалног детета*, које је у потпуности предано обавезама и извршавању разноврсних задатака” (Исто).

Као прототип идеалног српског детета може се узети Анђуша из песме „Глете шта бива од добра детета”.³ Змај наводи каталог Анђушених добрих особина: она је вредна, уредна, у школи лепо учи, свима помаже, ведро је духа, насмејана је и пева српске песме. Као таква, она ће израсти у вредну жену и мајку, која помаже сиротињи: „Ликом Анђуше, Змај ствара прототип ‘српске девојке’, уносећи елементе свог времена, јер је девојка не само вредна и весела, већ је и образована и увек спремна да свима помогне” (Грујић 2010: 100).

У идеалном српском детету огледају се породичне вредности. На пример, слогу између брата и сестре, као мотив преузет из народне поезије, налазимо у Змајевим песмама: „Братац и сестрица”, „На студенцу”, „Мала берба”, „У хладу”, „Са књигом у руци” (Грујић 2012: 16). Песник велича анђела слоге, који чува брата и сестру и жељу да влада сложност⁴ он са појединачне слике преноси на сву српску децу (Јовановић-Змај 1899: „Брат и сеја” – VI: 47, 151)⁵. Промовише се и слога међу сестрама („Сестрински” – IV: 26, 96), а у песми „Имам”

дубока породична љубав преноси се на цео српски род (VI: 2, 134).

Код Змаја, слика идеалне деце чешће се везује за „добре, узорне и одговорне девојчице, које желе свима да помогну” (Грујић 2012: 19). Мала Милица, која носи идеално српско име, уме да рачуна, доброг је срца и своје орахе дели са братом и просјаком („Рачунџија” – I: 47, 26). У песми „Нова радост” девојчица се опрашта од лутке, радујући се поласку у школу (39, 51). Добра девојчица је и мала Даница, која се моли Богу („Молитве наше мале Данице” – II: 1, 30–31).

Васпитање, као основно средство у „креирању” идеалног српског детета, истакнуто је у песми „Ево, шта је мајушни Васко ономад у великом друштву декламовао”. Дечак говори како је он *Слбин*, али додаје и да је жељан да поруку прими од старијих (IV: 25, 96). Као врхунски идеал доброг српског детета истакнуто је грађанско васпитање, а основно васпитно средство је учење по моделу, илустровано у песми „Смем ли вас послужит’?”, у којој дете опонаша добре манире у грађанској кући 19. века (V: 10, 116).

Змајеву идеалну децу красе хришћанске врлине. У песми „Моле се богу” старија сестра учи брата молитви. Деца се обраћају Богу како би заштитио њиховог оца и мајку, а њих саме усмерио на прави пут и подарио им снагу. Са личног, Змај се пребацује на план српства – деца у младим грудима куца *српско срце* и она ће

³ О овој песми в. детаљније у: Грујић 2010: 100–101; Грујић 2012: 19–20.

⁴ О мотиву слоге у Змајевој поезији за децу в. Грујић 2010: 105–107.

⁵ Позивање на извор *Чика Јова српској деци* (1899) биће у наставку рада означено: насловом песме, делом књиге (римски број), песмом (први арапски број) и страном (други арапски број).

се Богу одужити на *српски начин*. Врхунац њихове молитве представља жеља да Бог заштити напаћени српски народ („Моле се Богу” – III: 1, 59). Пре него што оде на спавање, добро дете се помоли („Вечерња песмица” – VI: 1, 135).

„Мала појачица Мара” (II: 11, 37), идеална српска девојчица, на Божић пева српске песме. Вредна Маца, поред тога што поспрема собу, уме да везе, шије и плете, а зна и песму о Сењанину Иву („Маца и маца” – II: 20, 44). Мала певачица Зорка, попут Милице из „Српске девојке”, стиди се пре него што започне песму. Лепота стихова приближава малу Зорку типу детета-анђела („Певачица” – IV: 44, 106). Девојчица Илинка шета по пољани, *бере росно цвеће* и пева српске песме („Илинка” – V: 36, 129).

Другарице из истоимене песме идеалне су српске девојчице. Њихова слога лоцира се на места везана за типично Змајево добро дете (кућа, школа и црква – „Другарице” – 44, 55). У предвечерје, ратарима у пољу оне певају *српске џесме старе*. На ливади се налазе и *две Српкиње миле, девојане леје* („На ливади” – VI: 7, 135).

Змајевом добром детету школа и књиге су *омиљене брије*; песник сматра да су „[о]бразовање и васпитање деце [...] основ за стварање доброг друштва” (Грујић 2012: 19).⁶ Идеалан, скоро нестваран дечак, представљен је у песми „Самоук” (IV: 46, 107).⁷ Мали пастир Аца нашао је књигу, пожелео да научи да чита те црта слова по камењу; један поп га је пронашао и послао га у школу.

Код девојчица се као посебна врлина издваја љубав према читању (Грујић 2012: 18–19). Оне се одмалена подстичу на дружење с књигом („Мала читаља”, „Ман те је на миру”, „И сама је и опет није сама”, „Седи Шана сама”, „Жикина забава”, „Мала”). У песми „Читај Лело!” (IV: 45, 107) Змај саветује девојчицу како

да чита правилно, а идеја да све српске девојке треба да су посвећене књизи провлачи се као јемство националног препорода.

Марљивост и вредноћа посебно се истичу као врлине идеалног српског детета, што је посебно карактеристично за девојчице (Грујић 2012: 20–21). Вредна девојчица обично борави у кућном дворишту, окружена животињама („Анка и Живина”, „Нека, нека”). Друго место за које се везује девојчица јесте унутрашњост куће. У песми „Жени лутка” девојчица, имитирајући своју мајку, каже: „Али ја сам домаћица вредна / Кò и моја мама” (IV: 29, 97). Вредни су и Змајеви дечаци. У песми „Пиј-дер, воко пиј”, дечак каже: „Сутра ћемо уранити, / Кад за-свити, / Опет ћемо вредни бити / И ја и ти” (IV: 12, 90).

Чилост и веселост и у најтежим временским условима одлике су здравог детета. Змајева идеална деца здрава су и весела, па *зову и зиму на мегдан* („Зове зиму на мегдан” – IV: 14, 91). Јунаштво је инхерентно српском роду, па се тако храбри мали *букварац Сима, рогом из Буди-ма храбро џоциља* („Видим ли ја збиља” – IV: 15, 91).

Ведрина духа поставља се као императив за идеално српско дете. Оно је свима драго: „Смешљива је мала Лила; / Срећна јој је ћуд; / Па је зато Лила мила, / Увек свима, свуд” („Мала Лила” – IV: 40, 103).

Добра деца живе у хармонији са животињама. У песми „Страшљивци” песник поручује уплашеним зечевима да су деца која их посма-

⁶ Полазак у школу, односно тренутак када дете постаје ћак у народној поезији представља тренутак преласка из статуса пасивног јунака, „лудог детета”, у свет активних јунака (Пешикан Љуштановић 2018: 4).

⁷ Љиљана Пешикан Љуштановић истиче да *млагости* и *самоукости* у народној поезији симболизују „симбол чистоте, праведности и знања” (2018: 8).

трају *доброћудна, блага и мила* (V: 15, 118). Змај птици којој је ветар оборио гнездо говори: „Ај, не бој се, не бој / То су деца добра, / Срца милоснога” („Оборено гнезданце” – V: 20, 121). У „Гостољубивој Јеки”, девојчица која свој ручак дели са врапцем и мишем окарактерисана је као *добра душа* (V: 22, 121–122). Блиска типу детета-анђела јесте и девојчица из песме „Добра Јела”. Она је сакрила стрелу којом је дечак Милан тукао врапце. Оно што Јелу сврстава међу ликове идеалне деце, а не деце-анђела, јесте

враголасти осмех док покушава да за стрелу пронађе скровито место (V: 29, 124–125).

3.2. Деше-мана у поезији Јована Јовановића Змаја

Овај тип детета настао је директном негацијом идеалног српског детета, чији је опозит. Издвојене особине које постоје код ова два типа дате су у табели:

Табела 1. Први део Гремасовог квадрата, који илуструје опозите по појединачним особинама

Идеално српско дете (добро дете)	→	Дете-мана
воли школу, вредно учи	→	не воли школу, не учи
вредно и марљиво	→	лењо, нерадно
храбро, неустрашиво	→	страшљиво
весело, чило	→	дурљиво
брине о биљкама и животињама	→	сурово према животињама
грађански васпитано, учтиво	→	непослушно, неучтиво
побожно	→	не поштује Бога и цркву
поштује породичне вредности	→	лута, скита
у слози с другима	→	у неслози с другима

У песми „На снегу”, идеалном српском детету супротстављен је његов опозит, дете-мана. Идеалан српски дечак окарактерисан је као *чио, обазрив, срчан и одважан*. Он је „оличење снаге и храбрости” (Грујић 2012: 21). Његова супротност је дете-мана: „Невешт, смушен, страшљивица / – Час блеса, час жмури. // Завидљив је; што је остраг, / Сујету му вређа” (IV: 42, 105).

Змај се према овој деци односи строго, не допуштајући им да се поправе. Некада је његова

критика чак и преоштра.⁸ Кад дете пређе границе и нападне младунчад, животињи је дозвољено да и физички реагује („Јоја и гуска” – I: 36, 18–19). У песми „Му-у” банализована је ситуација мегдана. Дете је ударило теле, па оно храмље: „Е, па нећу строга бити / Данас ћу ти опростити, – / Али, али, други пут, / Само дирни моје теле, / Биће онда: куку леле” (II: 16, 39). Јунак песме „Пакосник” може се окарактери-

⁸ Овај тип поуке у Змајевој поезији В. Радикић назива *ауторитарном* (2003: 135).

сати као дете-зло. Дечак је сакупио камење и гађа жабу: „Али *детше*, нека злица / Накупило каменица, / Па са моста, са висине, / Жељно видет' туђе крви, / Жабу циља, жабу гађа” (II: 38, 50). Змај поручује жаби да бежи, а детету се директно обраћа: „Зар с тим срцем мислиш живет' / На овоме свету? / Зар у себи мислиш хранит' / Пакост проклету” (Исто).

У неким песмама Змај уобичајено дечје понашање извргава оштрој критици (Милинковић 2012: 101). Замерање је изразито снажно у песми „Сам је био крив”, коју Змај организује као позорницу, при чему је посебан фокус на „детету-грешнику”. Дата је контрастна слика „дечака-грешника”, који се издваја од колективног дечјег лика, који срећно иде на мајске свечаности (I: 49, 26), где постоји несклад између казне и кривице.

Једна од прототипичних песама која приказује „дете-ману” јесте „У бувари”. Рашкове непослушности дате су градацијски и могу се поделити на оне које чини у школи и на оне код куће. Сви греси, чак и суровост према животињама, могу се подвести под несташлуке које је могуће опростити. Међутим, Змај се фокусира на неопростив грех. Рашко је сломио огледало а кривицу свалио на свога брата. Његову кривицу појачава и то што се заклео у *Боја и веру* (I: 50, 27–28). Казна је несразмерна греху, пошто је дечак остављен да време проводи у самоћи, гладан, жедан и закључан. Међутим, ова казнена мера мора се сагледати у целокупном контексту изградње Змајевог идеалног детета, српског јунака који кривицу никада не сваљује на другог. На Рашка је пребачена сва кривица оних које је народни певач окарактерисао као издајнике.

Материна маза један је од типичних негативних Змајевих ликова (Радикић 2003: 93). Најпознатија је истоимена песма из 1872. године,

која почиње као прича о дечаку Лази. Набрајају се, дакле, особине које га чине материном мазом. Многа од ових понашања уобичајена су за малу децу, међутим, Змај их осуђује јер не приличе идеалном српском детету.

У песмама „Брата се дури”, „Киселица, мргодица Перса”, „Срда”, „Тиран” извргавају се руглу дечја срдљивост и дурљивост (Радикић 2003: 94; Милинковић 2012: 100). У „Киселици, мргодици Перси” песник се обраћа девојчици: „Персо, ми Персо / На тебе се једим / Киселицо, мргодицо / Беж' да те не гледим!”. Друга мргудица у Змајевој поезији јесте Евица у песми „Срда”. У трећој строфи, она постаје свесна свог негативног понашања. Наглашава се да је такво владање могуће кориговати, али да то изискује одређени напор.

Змај критикује неслогу међу децом, јер је то у супротности са идеалом о српској деци, као, на пример, у песми „Како је лепше” (III: 28, 75). У „Мојем посматрању” (V: 40, 131) осуђује неслогу колективног дечјег лика, а неслогу међу ђацима и склоност ка тучи критикује и у „Кавгацијама” (IV: 47, 108).

Василије Радикић истиче да „у Змајевој хијерархији дечијих мана страшљивости припада веома високо, ако не и почасно место” (2003: 94), пошто кукавичлук за Змаја представља „неприхватљиву особину која је опасна и погубна у формирању будућег карактера” (Милинковић 2012: 101). У „Страшљивцу” се осуђују дечји кукавичлук и бојажљивост. У песмама „Ника” и „Хвалиша” лику бојажљивог детета Змај прилази на другачији начин. У њима дечаци поседују још једну негативну особину – хвалисавост. Песме су засноване на принципу контраста између дечака који делују храбро и њиховог страха од миша или јарца. Нежни Аристид је посекао прст и уплашио се капљице крви. Хиперболично и иронично, њему одговарају како ће му ви-

дати ране травом и покрити их црвеном и плавом свилом („Нежни Аристид” – III: 40, 81).

У песмама „Лени Рава”, „Лени Ика”, „Јованка Баштованка” Змај критикује лењост (Милинковић 2012: 101), а у „Шта се догодило Андрији” и неуредност (песма је праћена цртежом неуредног ученичког задатка – V: 35, 129).

Девојчице су ретко приказане као тип детета-мане. Таква је „Неспремна Ана” (III: 41, 52), с манама које се обично приписују дечацама (Милинковић 2012: 103). Када ју је учитељица прозвала, Ана није знала, па је Змај поставља на позорницу, за пример вршњакињама.

Можда најпознатији међу Змајевом „неваљалом децом” јесте Пура-Моца из истоимене песме објављене 1883. године. Градацијски се набрајају Пура-Моцини грехови: „У школу га дали – у школи је спаво / А кад није спаво, боље да је спаво / Скамије је секо, ногама је лупо / Ил’ је муве хвато па им крила чупо / Кречио је перо / Прописе је деро / Књиге није чуво већ се њима груво / Недељом је бежао из Божијег храма, / У порти се тукло са алвацијама”. Пура-Моци су приписане исте мане као и дечаку Гаши, који не може да се задржи ни на једном послу. У последњем катрену садржана је поента: „Њега је насликао један добри деда / Да видите како бангалоз изгледа / Па кад га сретнете да се уклоните, / Од таквих дечака увек да бежите”. Тамара Грујић у овој песми проналази многе пословице којима Змај појачава своју дидактичку поруку (2010: 95).

3.3. Дете-анђео у поезији Јована Јовановића Змаја

Овакав лик детета представља идеал типичан за програмске песме; нема никаквих мана и по својој чистоти приближава се анђелима.

Од лика идеалног српског детета, дете-анђео разликује се по томе што представља *наггетше*, универзални, етерични симбол усмерен ка небу и рајском простору, док је идеално српско дете, оно од крви и меса, везано за српску земљу и његова је сврха служење своме роду. Тип детета-анђела у односу је импликације према типу идеалног детета и контрарном према типу детета-мане.

Дете-идеал везује се за програмске песме „Шта ја све имам” и „Срце дечје”, у којој Змај срце детета пореди са цветом, истичући да оно мора бити *чисто као љиљан, бистро као роса, верно као ојледало, свеже као врело, весело и чисто као ишчица*, а као врхунац да треба да буде такво „као да се кани / Сваког часа у рај с’ дићи / Здружити се с’ анђелчићи” (I: 2, 1). У поређењу детета са биљкама и животињама Тамара Грујић налази сродност ове песме са народном поезијом (2010: 59).

Анђели су и пратиоци добре деце, посебно оне мале, која се усрдно моле. Малена Даница моли се анђелима да јој покажу прави пут и сваке ноћи у сну одлази у рајски врт, где се дружи с децом-анђелима („Молитве наше мале Данице” – II/III: 1, 30). У песми „Једној девојчици у споменцу” Змај поручује детету да анђео живи свакоме посред срца (IV: 39, 103). Пролеће је представљено у лику детета, па и оно спада у тип детета-анђела („Пролеће” – I: 7, 2; „Први дани пролећа” – VI: 5, 135).

Анђеоска дечја природа посебно је повезана са верским празницима, када су деца чиста и окупана и када, са китицом цвећа, долазе да честитају крсну славу („Ој, дечија радовања!” – III: 35, 49). Анђео у „Не бојте се, тичице” (IV: 10, 89) представљен је у лику несташног детета.

Типу анђеоског детета припадају и неки малишани који обитавају на земљи и брину о слабијима од себе. Деца *срца милостива* враћају

оборено птичје гнездо на место („Оборено гнезданце” – V: 20, 121–122). Голубија душа симбол је детета-анђела. Тако је Лаза који храни голубове *голубије ћуди*; анђелима је сличан и у физичком смислу јер је описан као *златокоси* („Лаза и његови голубови” – V: 21, 121).

Деца-анђели брину и о убогим. Девојчица, мала походиља, одлази сиромашној удовици а на том путу прате је анђели („На добром путу” – IV: 48, 108). Дете-анђео је и шегрт који спасава млађе дете од утапања („Бог да прости” – IV: 109).

3.4. Неидеално српско дете у поезији Јована Јовановића Змаја

Тип неидеалног детета у односу је импликације према детету-мани и у контрарном односу према типу детета-анђела. Већ је истакнуто да

најбројнију групацију чине деца склона несташлуцима, па и ситним неваљалствима, али се ни на који начин не могу изједначити са Пура Моцом и Гашом. Ни она нису идеални типови, већ као јунаци са манама и врлинама (Милинковић 2012: 102).

Овом типу припадају „Мали брата”, који је из дечје радозналости покварио очев сат, и „Мали Јова” који се преоблаци у *Чика-Јову*. Овај тип је реалистичнији и песник према њему испољава више благонаклоности, па у „Малом брати” тако „има доста разумевања за несташлук једног малишана” (Исто: 100). Слично је прошао и мали Влајко, који је обоу дедину чизму и ставио његов шешир, те се у њих запетљао („Без тога је могао бити” – СД: VI, 52–54).

Змај прихвата одређена понашања као саставни део одрастања. Мали див се хвали да је висок, али и прихвата да је то само зато што се попео на дрво („Мали див” – СД: VI, 39).

Несташлуци или одступање од идеала објашњавају се тиме да је такво понашање у раном узрасту очекивано. Тако Змај има разумевања за хвалисавост и страшљивост дечака Реље, који се хвали да ће савладати вука, медведа и лавва, а преплашио се од гуске. Змај малом дечаку, кроз лик господина Мајербека, поручује: „Лепо је то кад ко вере / у јунаштво своје има, – / али ко се гуска боји, / нек не прети лавовима” (СД: VI, 10–12).

Казна упућена овом типу детета није тешка; таква је да се оно може поправити. Тако малог Стојадина другови кажњавају не дозвољавајући му да се с њима вози колицима („Казнили га” – СД: VI, 10–12). Децу могу да казне и животиње, али за разлику од типа детета-мане, казна упућена деци овде је блажа. Тако је Шаров девојчицу Дару зграбио за кошуљу („Шаров се осветио” – СД: VI, 37).

Занимљив поглед на дете и детињство налазимо у песми „Из старогрчког дечјег живота”, где су несташлуци представљени као саставни део детињства у свим периодима људске историје (СД: VI, 69–72).

4. Закључак

Тема рада је семиотички приступ типологији дечјих јунака у поезији за децу Јована Јовановића Змаја. Пошли смо од појма *идеалној српској детету* који функционише као основни; одатле су развијена следећа четири појма: *добро дете* (идеално српско дете) као основни појам, *дете-мана*, као његов опозит, *дете-анђео*

као појам добијен операцијом импликације у односу на појам добро-дете, и *неидеално дете* – операцијом импликације у односу на дете-ману.

Дете-бренд у поезији Јована Јовановића Змаја представља идеално српско дете и најчешће се везује за топос школе, цркве и куће. Добро дете носилац је свих врлина, марљиво је, храбро, вредно учи, милосрдно је према слабијима и према животињама. Детерминисано је атрибутом *српски* и обично се везује за девојчице, а идеални српски дечаци су неустрашиви и спремају се за будуће ослобођење српског рода.

Дете-мана углавном представља само ману, насталу директном негацијом доброг детета у целини (Пура-Моца, Гаша), или пак негацијом једне позитивне особине (пакосник, страшљивац, дурљивица). Овом типу припадају Лењи Гаша, Пура-Моца, Лаза Материна Маза – ликови који су постали брендови сами по себи. У ову групу песама сврставају се и оне у којима Змај неоправдано критикује децу (нпр. о мргудници Перси).

Дете-анђео у себи садржи појам идеалног детета, али је истовремено и шири појам. Ово је тип идеалног, етеричног, рајског детета из програмских песама. Оно пази на животиње и походи убоге домове. Пролеће је представљено као несташно дете, а и анђели у Змајевој поезији приказани су у лику деце.

Неидеално српско дете контрастирано је појму идеалног српског детета. Обухвата појам детета-мане, али је и шири од њега. Ово дете има извесне мане као и дете-мана, али се оне сагледавају као уобичајени дечји несташлуци.

У Змајевој поезији за децу дат је комплексан поглед на лик детета и детињства. Детињство је период када су несташлуци природни и очеки-

вани, те су такве Змајеве песме и успелије, као и оне у којима је дат живописан лик детета-мане. Змај пред идеално српско дете поставља висока очекивања, приближавајући га анђеоском типу, али уједно слика детињство тако да се оно уклапа у грађански свет његовог доба и у очекиване идеале националног препорода.

ИЗВОРИ

- Јовановић-Змај, Јован. *Чика Јова српској деци: децје ђе-сме Јована Јовановића Змаја*. Прир. Милан Шевић. Београд: Српска књижевна задруга, 1899.
СД: Јовановић-Змај, Јован. О деци за децу. У: *Сабрана дела Јована Јовановића Змаја. Песме*. Прир. Јаша Продановић. Београд: Издавачка књижарница Геце Кона, 1933.

ЛИТЕРАТУРА

- Грујић, Тамара. *Змајево ђесништво за децу и усмено-књижевна традиција*. Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2010.
Грујић, Тамара. Типови девојчица у Змајевој поезији за децу. *Детињство*, XXXVIII, 1 (2012): 15–22.
Марковић, Слободан Ж. *Зайиси о књижевности за децу IV*. Београд: Београдска књига, 2007.
Милинковић, Миомир. Дечји ликови у поезији Јована Јовановића Змаја. *Детињство*, XXXVIII, 2 (2012): 98–105.
Петровић, Тихомир. *Историја српске књижевности за децу*. Врање: Учитељски факултет, 2001.
Пешикан Љуштановић, Љиљана. „Санак снιο ђаче самоуче”. Лик и функција ђака у усменим епским песмама Вукове збирке. *Детињство*, XLIV, 1 (2018): 3–13.
Радикић, Василије. *Змајево ђесништво за децу*. Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2003.
Цуцић, Сима. *Из децје књижевности*. Нови Сад: Матица српска, 1951.

Mangano, Dario, Giovanni Marrone. Brand Language: Methods and Models of Semiotic Analysis. George Rosolatos (ed.). *Handbook of Brand Semiotics*. Kassel: University of Kassel Press, 2015, 46–88.

Oswald, Laura. *Marketing Semiotics: Signs, Strategies, and Brand Value*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Jelena M. PAVLOVIĆ JOVANOVIĆ

THE GOOD CHILD AS A BRAND
IN CHILDREN'S POETRY
OF JOVAN JOVANOVIĆ ZMAJ

Summary

The aim of this paper is to study the process of creating a brand, specifically the good child as a brand in selected poems of Jovan Jovanović Zmaj. In our analysis we employ the method of Greimas' semiotic square, which yielded five types of children's characters in Zmaj's poetry. The first type is the good, ideal Serbian child which provides the basis of the core concept. Zmaj

prescribes the following virtues to this character: diligent, brave, inherently Serbian, educated, Orthodox. The second type is the flawed child. This type was created as a direct antithesis of the ideal Serbian child. Zmaj's disposition towards this character type is strict and the character is not allowed to change. The third type is the angel child, a type that follows the schematic pattern of many poems where Zmaj bestows otherworldly features to children. The fourth type is the non-ideal Serbian child, that has flaws, but Zmaj shows compassion for this child and allows it to change, mostly through repentance. The fifth type consists of a complex concept of a real-life child that has both virtues and flaws and is often connected to poems which have playtime as a subject matter. When Zmaj was creating the brand of the idealized, cheerful, brave and diligent Serbian child (which he did directly in his schematic poems and indirectly in other children's poems, during the national awakening of Serbian romanticism), one can observe a sense of finality when it comes to this same character type. Today the general perception of Zmaj's poetry for children is connected to the "naughty child" type, as in the characters of the Lazy Gashe, Mommy's boy Laza or Pura Moca.

Keywords: structural semiotics, semiotic square, brand, child, Jovan Jovanović Zmaj